

Csizmadia Sándor

Nyugat-Afrika

Francia „hátsó udvar” és/vagy amerikai „előkert”?

A második világháború után Franciaország a gyarmatosítás módosított folytatását jelentő „Francia Unió” (1945), majd e struktúra gyarmati jellegét megszüntető, de a francia „birodalom” érdekeit továbbra is biztosítani szándékozó „Francia Közösség” (1958) létrehozásával igyekezett hatalmas kiterjedésű gyarmatainak sorsát igazgatni. Fekete-Afrika francia gyarmatainak függetlenné válása azonban megfosztotta létalapjától a Francia Közösséget. Ám a „hidegháború” feltételei között az „anyaország” és a korábbi gyarmatok „kölcsonös érdekei” alapján Charles de Gaulle francia elnök és Félix Houphouët-Boigny elefántcsontparti elnök kezdeményezésére megszerveződött „*Françafrique*”, a „Nyugat” afrikai „geopolitikai al-vállalkozójaként” is működő sajátos *geopolitikai* képződmény. „*Françafrique*”, azaz a „francia-afrikai állam”,¹ amely a közös nyelvre, a közös monetáris rendszerre, a francia katonai jelenletre, az afrikai országok állam- és közigazgatási rendszerében nagy számban szerepet játszó francia „kooperánsok” tevékenységére és a mindenkor francia köztársasági elnök és az afrikai országok elnökeinek bizalmas személyes kapcsolataira épült. A „francia-afrikai” állam a párhuzamos diplomáciai struktúrák, ügynökök, zsoldosok, valamint az Elf-Aquitaine állami olajvállalat által feltöltött titkos pénzügyi alapok fenntartásával *hálózatszerűen* működött. A Franciaország nyugat-afrikai „hátsóudvarának” folyamatos hatalmi-uralmi *stabilitását* – az esetleges szovjet behatás minden áron való kizárásával is

– biztosító „*Françafrique*” rendszerében az anyaország és a volt gyarmatai közötti kapcsolatok valójában nem inter-etatikus kapcsolatokként, hanem az afrikai államok szuverenitását de facto zárójelbe tévő *intra-etatikus* kapcsolatokként működtek.²

A „francia kivételességet” illusztráló rendszer a Szovjetunió megszűnése után elveszítette összetartó erejét, esetenként megoldhatatlannak tűnő dilemmák elé állította a francia *afrikai politika* tervezőit. Az 1997-2002 között regnáló Jacques Chirac–Lionel Jospin „politikai társbérlet” idején a szocialista miniszterelnök – részben a ruandai népiirtás következtében – meghirdette és nemzetgyűlési többségére támaszkodva gyakorolta is a „*ni ingérence, ni indéfférence*” („nem avatkozunk be, de nem is maradunk közömbösek”) elvét, amit helytelenített a „neo-gaullista” Chirac elnök és nyíltan bírálta a még mindig a „*Françafrique*” pilléreként szolgáló afrikai vezetők (Etienne Eyadema togói, Omar Bongo gaboni, Blaise Compaoré burkina faso-i elnök). A 2002-es választások után a politikai „társbérlet” terhétől megszabaduló Chirac elnök (Dominique Villepin külügyminiszterrel) azonnal a „*Françafrique*” bizonyos fokú reaktiválására törekedett. Ennek következtében például Franciaország katonailag beavatkozott a 2002 szeptemberben kirobbant elefántcsontparti polgárháborúba, igaz, hogy később azt az ENSZ megjelenésével legitímálta. Mindazonáltal egykori „afrikai kirakatában” nem

a törvényes kormány ellen fegyveres felkelést indító, többnyire az ország északi részén élő vagy onnan származó és burkinai faso-i, valamint líbiai támogatást élvező muzulmán lázadók leverésére, hanem – állampolgárai menekítése mellett – a harcban álló felek szétválasztására vállalkozott, s ezzel az ország máig tartó fizikai kettéosztását idézte elő. Mindennek következtében a jelenlegi elefántcsontparti vezetés, a szocialista Laurent Gbagbo elnökkel az élen „Françafrique” és a „chirac-i Franciaország” ádáz ellenfelévé vált, olyannyira, hogy a két ország 2004. november elején egyfajta mini-háborút vívott egymással (a francia békefenntartó erők Chirac elnök parancsára megsemmisítették az elefántcsontparti légerő harci gépeit és helikoptereit, miután azok a Licorne nevet viselő francia békefenntartó alakulat egyik laktanyáját bombázták, majd a francia katonák Abidjanban tüzet nyitottak a francia érdekeltségeket és személyeket elvulkan támadó civilekre).

A „francia-afrikai államra” azonban ennél is súlyosabb csapást mér a világhelyzetben néhány éve bekövetkezett radikális változás. Az Egyesült Államok területén 2001. őszén elkövetett terrortámadások után ugyanis az amerikai kormány által a „globális terrorizmus” ellen meghirdetett „globális háború” egyik színterévé Afrika vált. Az Észak- és Kelet-Afrikában (Algéria, Marokkó, Szómália stb.) tevékenykedő iszlamista terrorista csoportok elleni harc keretében kiemelt jelentőségre tett szert a Száhél-övezet, azaz a Szaharától délre, Nyugat-Afrika középső részén és északi peremén húzódó hatalmas kiterjedésű sztyeppövezet, amely könnyen válhat az iszlamista terrorizmus éltető közegévé, hiszen egyrészt a helyi kormányok által ellenőrizetlen, illetve kaotikus viszonyokkal rendelkező területeket rejt, másrészt történetileg az északról érkező hódító iszlám és a délre található animista és keresztény vallások közötti érintkezési területeket is magában foglalja. Éppen ezért az Egyesült Államok kormánya 2002 végén elindította „Pán-Szahél” kezdeményezését, melynek célja a határok védelme, az övezetben mozgó személyek, csoportok figyelemmel kísérése, a terrorizmus elleni harc és a regionális kooperáció. A regionális együttműködés keretében nyolc ország (Algéria, Mali, Marokkó, Mauritánia, Niger, Szenegál, Csád és Tunézia) azonnal készen állt az amerikai kormánnyal együttműködni, amely „előretolt bázisokat”, helikopter-leszállóhelyeket szándékozott kiépíteni és viszonylag kis létszámú amerikai speciális erőket telepíteni a terrorista csoportok elleni célzott harc érdekében.

A „globális terrorizmus” elleni háború következtében az Egyesült Államok *nemzetbiztonsági érdekei* is globálissá váltak, s az amerikai kormányzat fenntartja magának a jogot, hogy a világ bármely pontján beavatkozzon azok védelmében. Éppen ezért tervbe vette egy állandó amerikai katonai támaszpont kiépítését is a Guineai-öbölben (São Tomé és Príncipe szigetállamon vagy Gabonban), hogy garantálni tudja az afrikai kontinens nyugati részéről származó kőolajszállítmányai biztonságát.

A térségbeli amerikai aktivizmus afrikai politikájának újbóli átgondolására kényszeríti Franciaországot is a kontinens egy

olyan al-régiójában, ahol hosszú időn át nem volt komoly versenytársa. A kérdés az, hogy az európai ország eszközei korlátozottsága miatt elveszíti-e afrikai „hátsóudvarát”, ha az egyre erősödő amerikai biztonságpolitikai-kereskedelmi jelenlét mellé hozzáteszük az ugyancsak rohamosan erősödő kínai kereskedelmi jelenlétet Nyugat-Afrikában. Kína az óriási mértékű – évi 25%-os növekedést mutató – kőolajszükségletének 20%-t Afrikából fedezi (az ázsiai ország 1993-ban 10 millió, 2002-ben 70 millió tonna kőolajat importált, s 2020-ra 450 millió tonna importját tervezi). Franciaország évtizedeken keresztül a közös monetáris rendszer „falával” is védte „hátsóudvarát”, mely még napjainkban is egyfajta „ütőkártyát” jelent a kezében, de úgy tűnik, hogy annak „szavatossága” is a vége felé közeledik.

A továbbiakban Franciországnak a térségbeli „aktív” korszakára és annak a CFA frank monetáris rendszerben való jelenlegi továbbélésére, valamint a nyugat-afrikai államok pénzügyi és gazdasági közösségeinek nehézségeire, s végül az Egyesült Államok új keletű „pro-aktív” afrikai politikájára fordítom a figyelmet annak a kérdésnek a felvetésével: jelenthet-e kiutat az Egyesült Államok – miként azt amerikai üzletemberek afrikai politikusoknak ígérik – a világereskedelmi részesedésben eljelentéktelenedő, a nagyfokú titkos fegyverkereskedelemmel, kábítószer-kereskedelemmel, munkanélküliséggel és elszegényedéssel, az AIDS terjedésével jellemezhető, a rendkívül fiatal népességgel rendelkező, valamint a „civilizációs összecsapások” potenciális veszélyének kitett Nyugat-Afrika számára?

FRANCIAORSZÁG MEGHATÁROZÓ SZEREPE NYUGAT-AFRIKÁBAN A DEKOLONIZÁCIÓ UTÁN

Franciaország évtizedekig vitathatatlan politikai, gazdasági és katonai dominanciája egykori Fekete-Afrikai gyarmatai felett az ún. CFA frankban gyökerezik. A frank-zónának nevezett közös monetáris rendszerben a francia frank és a tagországok valutái között fix paritás volt 1994-ig a valuták közötti teljes konvertibilitás és az átváltások homogenizálása érdekében. Ezt a monetáris rendszert 1945-ban azzal a szándékkal hozták létre, hogy a volt gyarmattartó ország a második világháború után megváltozott körülmények között is ellenőrzése alatt tartsa volt gyarmatai sorsát (a CFA eredetileg a *Colonies Françaises d’Afrique*, majd a *Communauté Financière Africaine* rövidítése). 15 afrikai ország évtizedekkel függetlenségének elnyerése után még napjainkban is a CFA frank-zónához tartozik, és e pénznem értékét 1999 óta továbbra is a francia államkincstár garantálja a Maastricht-i Szerződés keretei között, amikor is a CFA frankot a megszűnő francia frank helyett az *euróhoz* kötötték (1 euro 655, 957 CFA frank). A frank-övezet országai valójában három csoportra oszthatók. Az első csoportba sorolt nyolc ország (Benin, Burkina Faso, Elefántcsontpart, Mali, Niger, Szenegál, Bissau-Guinea és Togo) alkotja a Nyugat-Afrikai Gazdasági és Monetáris Uniót (UEOMA), melynek emissziós

Nyugat-Afrika politikai térképe

pénzügyi intézete a Nyugat-Afrikai Államok Központi Bankja (BCEAO), pénzügyi kódja a XOF. Számukra a CFA frank az Afrikai Pénzügyi Közösség frankját jelenti. A második csoportot jelentő hat ország (Kamerun, Közép-afrikai Köztársaság, Kongó, Gabon, Csád, Egyenlítői Guinea) alkotja Közép-Afrikai Gazdasági és Monetáris Közösséget (CEMAC), melynek emissziós pénzügyi intézete a Közép-Afrikai Államok Bankja (BEAC), pénzügyi kódja a XAF. Számukra a CFA frankot a Közép-Afrikai Pénzügyi Együttműködés frankja jelenti. A harmadik csoporthoz egyedülként a Comore-szigeteki Unió tartozik. Bár a BCEAO és a BEAC bankok által kibocsátott franknak (XOF és XAF) ugyanaz az értéke, de egymásra nem válthatók át, nem konvertálhatók. Ez azt jelenti tehát, hogy nem egy közös monetáris övezetről van szó, hanem két egymás mellé rendelt övezetről van szó.

Kezdetben a CFA frank konvertibilitásának francia garatálásaért cserébe az érintett afrikai országok beleegyeztek abba, hogy külföldi valutataralékuk 65%-át a francia pénzügyminisztérium speciális számlájára helyezték el, és a francia kormánynek vétőjogot biztosítottak a CFA frank-zóna monetáris

politikája tekintetében. E döntéseknek komoly – negatív és pozitív – következményei voltak negyven éven át a CFA frank-zóna országaira.

A CFA frank tartalékának nagy része Franciaország és afrikai szövetségesei közötti kereskedelemről származott. Ennek következtében a frank-zónában mindig volt némi pénz és magasak voltak a kamatlábak. Másfelől az IMF és a Világbank struktúra-átalakítási programjainak megfelelően, a szigorú költségvetési politika lehetővé tette az infláció alacsony szinten tartását. A gazdaságpolitikai prioritást az *árstabilitás* nevében végrehajtott költségvetési megszorítások jelentették ezekben a szegény országokban, melyeket évtizedeken keresztül a csökkenő belső kereslet sújtott.

Mindennek eredménye a valuták konvertibilitásának, a magas kamatlábaknak, a gyenge inflációnak és az akadálytalan tőkeáramlásnak az együttes jelenléte volt, ami jelentős mértékben táplálta a tőkespekulációt és a tőke kivonást. A tőkespekulációval nyert hatalmas pénzügyösszegek általában a kereskedelmi bankokban landoltak, melyek ezekből az összegekből – szigorú feltételekkel – a nemzeti kormányoknak nyújtottak rövid

lejáratú hiteleket. A jelentős haszonra szert tett bankokkal és a pénzügyi spekulánsokkal szemben az afrikai kormányok az adósságcspadában vergődtek, ezáltal a nemzeti termelési szektor fejlesztésére hosszú távon nem jutottak finanszírozási források, s az emberek többsége nem tudott kilépni a mérhetetlen szegénységéből.

Időközben a profitok szabad átutalásának a lehetősége és a helyi elitek hajlama javainak külföldre vitelére maga után vont a nagy arányú pénzkiramlást a térségből. A pénzkiramlás célpontja – a francia kormányának a tőkemozgások ellenőrzését célzó, s 1993-ban életbe léptetett rendelkezésének megfelelően – Franciaország volt. Ez paradox módon azt is jelentette, hogy a világ legszegényebb országainak némelyike finanszírozta a francia költségvetési deficit egy részét. Az Afrikai Fej-

lesztési Bank volt közigazdásza, a szenegáli Sanou Mbaye így foglalja össze ezt a problematikát, amit ma számos afrikai közigazdász és politikus fenntartás nélkül magáénak vall: „A CFA frank létezésének egyetlen logikus oka Franciaország és a régi gyarmatait irányító elitek cinkos összejártsága azért, hogy kifosszák a frank-övezet államait. A közös valutának még a tagországok közötti kereskedelem terén mutatkozó áldásos hatásait is semlegesítették Fekete-Afrika volt francia gyarmatai által meghozott paradox döntéssel, melynek célja a föderális kormányzati struktúra és a gyarmati korszak egységes piacának lerombolása volt, mely helyett kereskedelmi korlátokat állítottak fel. Mintha mindez nem lenne elég, a CFA frank 1948 óta változatlan értékét 1994-ben ötven százalékkal leértékelték. Vajon nem a legjobb pillanatban történt-e mindez ahhoz, hogy a külföldi befektetők hozzáfogjanak

az állami javak nagyarányú privatizálásához? Az IMF és a Világbank égisze alatt a jövedelmező szektorokat, mint az energia, telekommunikáció, vízszolgáltatás, bankok, nyugati vállalatoknak árusították ki fillérékért. Így Franciaország és a régi afrikai gyarmatai között megkötött partnerségi viszony egy feltűnő aránytalanságot teremtett. Franciaország nyert egy hatalmas piacot a termékei számára, nyert egy állandó és olcsó nyersanyagkészletet, a helyi gazdaságokban képződött haszon nagy része Franciaországba került; mérhetetlenül nagy politikai befolyásra és az ingyenes katonai támaszpontok révén fontos stratégiai jelenlétre tett szert, és arra a bizonyosságra, hogy számíthat afrikai szövetségei diplomáciai támogatására. Az afrikaiak számára viszont a partnerség gyenge kereskedelmi teljesítményt, magas kamatlábakat, szűkös pénzkertet, az adósság növekedését hozta, melynek

törlesztése lehetetlenné tesz minden pótlólagos beruházást a nevelés, az oktatás, az egészségügy, az élelmiszertermelés, a lakáshelyzet és az ipar területén.¹³

Ennek a sajátos partnerségi viszonyoknak a hatásai az egész afrikai kontinensen érzékelhetők voltak. Amikor például az Afrikai Egységszervezet felhatalmazta a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közösségét (CEDEAO/ECOWAS), hogy mozdítsa elő a regionális monetáris- és pénzügyi unió megteremtését, Franciaország és afrikai szövetségei gyorsan reagáltak, hogy megakadályozzák azt a Nyugat-Afrikai Gazdasági és Monetáris Unió (Uemoa) és a Közép-Afrikai Gazdasági és Monetáris Közösség (Cemac) létrehozásával. Egyes afrikai közgazdászok szerint, ezzel részben azt is megakadályozták, hogy a CEDEAO elérje afrikai testvérszervezeteinek – Kelet-Afrikai és Dél-Afrikai Közös Piac, Dél-Afrikai Fejlesztési Közösség – gazdasági teljesítményét. Ám Franciaország afrikai szövetségei számára a gazdasági integráció programjának átvitele egy mesterséges monetáris unióra, alapvetően sikertelennek bizonyult. Sanou Mbaye szerint azért, mert: „Valójában ez az átvitel szakította szét e társadalmak struktúráját a 60-as években bekövetkezett ún. függetlenségük óta. Nem meglepő, hogy jelenleg ezen országok többsége társadalmi megrázkódtatásokkal, fegyveres lázadásokkal és a szétesés kockázatával néz szembe. Ahhoz, hogy Francia Afrika fejlődhesen, a frankövezetet meg kell szüntetni.”¹⁴

NYUGAT-AFRIKAI ÁLLAMOK GAZDASÁGI KÖZÖSSÉGE

Mint az alábbi összefoglaló táblázatból kiderül, az alrégió 6 104 937 km² területen 16 országot foglal magában, s hozzávetőlegesen 240 millió – többségében muzulmán és keresztény hitű – lakója van.

A nyugat-afrikai államok többsége az 1950-60-as évek fordulóján nyerte el a *függetlenségét*. Ez alól kivétel az 1847 óta független Libéria, s az 1974-ben függetlenné vált portugál gyarmatok, Bissau-Guinea és a Zöld-foki szigetek. A függetlenség kikiáltása után szinte nem volt olyan nyugat-afrikai ország, ahol ne robbantak volna ki fegyveres lázadások, katonai államcsínyek, politikai gyilkosságok, polgárháborúk. A nyugat-afrikai államok többsége a hidegháború befejezése után, az 1990-es évek elején tért át a többpárti rendszerre, s az ehhez kapcsolódó alkotmánymódosítások során többnyire jogállamként határozta meg önmagát. Ez azonban nem hozott általános stabilitást és prosperitást a térségben. 2003-ban zárult le a csaknem tíz évig dúló polgárháború Libériában és Sierra Leonében. Ugyanakkor – mint már említettem – 2002. szeptemberben robbant ki polgárháború Elefántcsontparton, amely évtizedeken át a térség, s egyúttal Franciaország „hátsó udvarának” legstabilabb országa volt. Ez a konfliktus a nemzetközi közösség és Franciaország minden eddigi erőfeszítése ellenére még mindig megoldatlan maradt...

Mindezek ellenére a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége 2005-ben ünnepelte megalakulásának harmincadik évfordulóját. Az „alapító atyák” törekvései azonban távolról sem valósultak meg, mivel a *közösségi szellem* érvényesülését gyakran akadályozza még a *nemzeti szuverenitás* védelme. Tény, hogy a nyugat-afrikai állam- és kormányfők rendszeresen egy *erős gazdasági térség* létrehozását célzó programokat fogadnak el, de az évi csúcspontokon meghozott döntéseket nem, vagy csak alig hajítják végre. Ebből adódóan a *közösségi citoyen* alig érzi, hogy köze lenne az integrációhoz, s még az integráció eszméjét is a „politikai varázslás” körébe utalja. Mindezek alapján Didier Samson francia újságíró „elvesztett illúziókról” beszél.⁵

Az az elgondolás, hogy harmonizálják a vám- és illetékiszabási politikákat egy olyan térségben, melyben az államok többségének egységes pénzneme van (CFA frank), arra ösztönözte a nyugat-afrikai államok vezetőit, hogy 1975-ben létrehozzák a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közösségét. Fő célkitűzésük a *nyugat-afrikai egységes piac* és a *monetáris unió* megteremtése volt. Az állam- és kormányfők három évtizedben szabták meg e célok megvalósítását. A szervezet szempontjából életfontosságúnak tekintették egy olyan ország részvételét, mint az erős gazdasággal és jelentős humán erőforrással rendelkező *Nigéria*. El akarták hártani a gyarmatosításból rájuk maradt nyelvi korlátokat (francia, angol, portugál) a nemzeti érdekek érvényesítése érdekében, s ez a szándék az államhatárokon átívelő politikai eszmévé vált. Nyolc frankofon ország (Benin, Burkina Faso, Elefántcsontpart, Guinea, Mali, Niger, Szenegál, Togo), öt anglofon ország (Gambia, Ghána, Libéria, Nigéria, Sierra Leone), két portugál nyelvű ország (Zöld-foki szigetek, Bissau Guinea) a regionális szervezet létrehozásával a közös sorsot választotta. Az alapító országok közé tartozó Mauritánia arab identitása erősítése érdekében 2000-ben kilépett a szervezetből. A CEDEAO alapító okiratát 1975. május 28-án Lagosban írták alá. A szerződő államok képviselői „alapvetőnek” tekintett értékeket fogadtak el: egyenlőség, interdependencia, szolidaritás, kooperáció, harmonizáció, a problémák közösségi szintű kezelése, gazdasági integráció, agresszióról való lemondás, a béke megőrzése, az emberek és a népek jogainak tiszteletben tartása, előmozdítása és védelme, gazdasági és szociális igazságosság, a javak és szolgáltatások szabad áramlása, a demokrácia fejlesztése és megszilárdítása.

A CEDEAO szakértők a vitákat nagyon gyorsan a problémák közösségi szintű kezelése és az *integráció* témájára koncentrálták, úgy, hogy a gazdasági és pénzügyi uniót egy *egységes piachoz* kapcsolva képzelték el. A belső piacok szűkösségére tekintettel, amely semmilyen komoly perspektívát nem nyújt a nyugat-afrikai államoknak a nagy kereskedelmi tömbökkel szemben, elhatározták a vámok eltörlését, a közös külső vámtarifák megteremtését, a gazdaság- és pénzügyi politikák összehangolását és egy egységes monetáris övezet megteremtését. Ám ezek a nemes szándékok számos olyan intézményt hívtak életre, melyek nem voltak képesek a várokozásoknak megfelelni.

Az *emberek szabad mozgására vonatkozóan* 1978-ban aláírtak egy jegyzőkönyvet, melyet néhány év múlva annulált a nigériai kormány, mivel 1983. januárban tömegesen utasított ki az országból ghánai, benini és burkinai munkavállalókat. A szervezet ennek ellenére nem mondott le az emberek szabad áramlásának az elvéről, s eltörölte a közösségi állampolgárok számára a vízumkényszert, ám még nincs egységes közösségi útlevél. Jelentős előrelépés történt a tagállamok határállomásain: fokozatosan megszűntek a hatósági zaklatások. A CEDEAO 1999. júliusban bocsátotta ki az utazási csekkfüzetet, melynek rendeltetése, hogy megkönnyítse a kereskedelmi és fizetési műveleteket.

Hasonló szellemben szüntették meg bizonyos termékekre a korábbi vámtételeket, hogy elősegítsék a közösségen belüli kereskedelmi forgalom növelését. A tagállamok azonban megtalálták a vámok megszüntetésével kieső összegek pótlásának a sajátosan nemzeti lehetőségét. Az államokon átívelő országutakon számos vám- és csendőrségi ellenőrző pontot emeltek, amelyek a különböző jogcímenek beszedett pénzek mellett a korrupció melegágyai is lettek. Mindennek az árát főleg az enkláv-országok (Niger, Burkina Faso, Mali) fizetik meg. A Cotonou-Niamey közötti 1036 km hosszú főút mellett több mint harminc ellenőrző pontot emeltek az átmenő kamionforgalom ellenőrzésére. A lomé-i kikötő és Ouagadougou közötti 989 km hosszú főúton hasonló helyzet állt elő, annak ellenére, hogy a tenger melléki államok kötelezettséget vállaltak a probléma orvoslására, és annak ellenére, hogy a tagállamokban nemzeti bizottságokat hoztak létre a személyek és a szállítás szabad áramlására vonatkozó programok végrehajtásának az ellenőrzésére. Mindazonáltal a bizottságok munkája eredményeképpen ma 12 tagállamban érvényes egy gépjármű-biztosítási kártya.

A CEDEAO alapintézményei mellett (Állam- és Kormányfők Konferenciája, Miniszterek Tanácsa, Végrehajtó Titkárság), 1994. augusztus 6.-án létrejött a Közösség parlamentje. Első elnöke, a mali származású Nouhoum Diallo azért küzdött, hogy a parlament jogkörei erősödjenek. Így például szerette volna elérni, hogy a parlament ténylegesen ellenőrizhesse a közösségi költségvetés végrehajtását. A Közösség Bíróságát 1991-ben hozták létre, amely a tagállamok, intézmények, emberek és társadalmak közötti nézeteltérésekben foglal állást. Végül ki kell emelni azt az instanciát, amely jelentős szerepet játszott a libériai és sierra leonei polgárháborúk megoldásában. 1990-ben az Állam- és Kormányfők Konferenciája úgy döntött, hogy létrehozza e két ország vonatkozásában a tűzszünet végrehajtását felügyelő békefenntartó egységet, az ECOMOG-ot (*Economic Community of West African States Cease-Fire Monitoring Group*), amely több ezer katonából áll. 1998-99-ben az ECOMOG csapatok vállaltak békefenntartó szerepet Bissau Guineában is, amikor fegyveres lázadás zajlott az országban. Egy 1300 fős ECOMOG kontingens látott el a konfliktus kezdeti időszakában békefenntartó feladatokat

Elefántcsontparton is, nigériai vezetéssel az ENSZ égisze alatt (a misszió költségeit az EU állta, a békefenntartó csapatok helyszínre szállítást az amerikai légierő szállítógépei végezték).

A MÁSODIK MONETÁRIS ÖVEZET TERVE

A CEDEAO országok egymás közötti kereskedelmi- és csereforgalma nagyon gyenge maradt, s alig érte el a harmadik országokkal folytatott kereskedelmi forgalom 11%-t. Ez a gyenge eredmény a politikai instabilitásnak, a rossz kormányzásnak, a modern gazdasági követelményekre alkalmatlan nemzeti infrastruktúráknak volt köszönhető.

A CFA frankot felváltó *egységes nyugat-afrikai pénz* megteremtésének gondolata 1999-ben vetődött fel a CEDEAO lomói csúcsértekezletén, de döntést a *második* nyugat-afrikai monetáris zóna (ZMAO) létrehozásáról csak 2000. decemberben Bamakóban hoztak.

A CEDEAO először a ZMAO megteremtésével azon nyugat-afrikai országok közötti különbözőségeket akarta felszámolni, melyeknek saját valutájuk van. Hat országról van szó: Gambia (dalasi), Libéria (dollár), Sierra Leone (leone), Guinea (guineai frank), Ghána (cédi), Nigéria (naira). A Zöld-foki szigetek a maga escudójával a megfigyelői státuszt választotta. A tervezett egységes pénzt „eco”-nak nevezték el. A négy évre tervezett program szerint a ZMAO-nak az UEOMA-val kell

egyesülnie, amely Bissau-Guinea kivételével, Nyugat-Afrika frankofon országait foglalja magában, melyek valamennyien a CFA frank zónának a tagjai.

A CEDEAO monetáris együttműködési programja keretében a Nyugat-Afrikai Pénzügyi Intézetet (IMAO) Ghána fővárosába, Accrába telepítették. Ideiglenes szervként a feladata a *Nyugat-Afrikai Központi Bank* (BCOA) létrehozásának az előkészítése volt. Az IMAO ezért a 2000-2003-as időszakra gazdasági *konvergencia-kritériumokat* szabott meg 5%-os vagy az alatti inflációs rátával. Ugyancsak három év alatt a ZMAO övezet országainak kötelezettséget kellett vállalniuk arra, hogy stabilizálják a közkiadásokat és korlátozzák a költségvetési deficit finanszírozását a kincstári bevételek 10%-nál kisebb mértékben. A kitűzött célokat nem érték el, kérdésessé téve így a Bamakóban és Accrában felállított menetrendet.

A döntéshozók előrejelzéseikben mintha nem vették volna számításba ezen országok krónikus problémáit: Nigéria kivételével valamennyien a „legkevésbé fejlett országok” csoportjába tartoznak, sőt még a „legeladósodottabb országok” listáján is szerepelnek. A politikai terv ugyan csábító, de nem áll meg ezen országok sajátos gazdasági realitásai előtt, s ne feledkezzünk meg a katonai konfliktusokkal terhelt állandó instabilitásról sem. A nemzetgazdasági erők közti aránytalanság (pl. Nigéria és Guinea között, vagy Nigéria és a tíz éves polgárháborút csak 2003-ban lezáró Libéria között), mely szakadékokat mutat, mely nem tüntethető el egyszerűen politikai döntéssel.

Ország	Niger	Mali	Mauritánia	Nigéria	Elefánt-csontpart	Burkina Faso	Guinea	Ghana	Szenegál	Benin	Libéria	Sierra Leone	Togo	Bissau Guinea	Gambia	Zöld foki szigetek
Terület (km ²)*	1,3 mill.	1,2 mill.	1,0 mill.	923 ezer	322 ezer	274 ezer	246 ezer	238 ezer	197 ezer	113 ezer	114 ezer	73 ezer	57 ezer	36 ezer	11 ezer	4 ezer
Népesség (millió)	11,5	11,3	2,8	133	16	11,8	7,7	20	10	6,6	3,3	5,2	4,8	4,7	1,4	0,5
Vallás**	M	M	M	M K	M K A	M K A	M	M K A	M K A	M K A	M K A	M K	M K A	M K A	M K	K

*A területi adatok kerekítettek. ** M (muzulmán), K (keresztény), A (animista)
 Forrás: <http://www.lintelligent.com> Fiches pays.

Az a szándék, hogy csökkentsék a valuták sokféleségét Nyugat-Afrikában, jó elképzelést tükröz, de az IMOÁ által meghatározott időpontok a monetáris politikák összehangolására ma irreálisnak tűnnek. A ZMAO (Eco) és az UEMOA (CFA frank) egyesítését eredetileg 2004-re irányozták elő. A Sierra Leonei és a Libériai konfliktusok rendezése után, melyek destabilizálták az al-régiót, új határidőket tűztek ki. Az öt angol nyelvű állam és a frankofon Guinea (Conakry) 2005-re vállalták a szakértői tárgyalások újakezdését egységes valutájuk elfogadása céljából, amit három éves próba-időre bocsátanak, mielőtt beolvasztanák a UEOMA-ba, hogy egy valódi egységes és közös pénz jöjjön létre a közösség 15 (vagy 16) tagállama számára.

Alpha Oumar Konaré, aki e döntések idején Mali, s egyidejűleg a CEDEAO soros elnöke volt, bizonyára előre látta az érintett államok közti gazdasági konvergenciájának nehézségeit, mikor azt vetette fel politikus társainak, hogy gondolkodjanak inkább a *Nyugat-Afrikai Föderáció* megteremtésén. A Konaré elnök által kifejtett gondolatok nem írták elő a föderáció számára a CFA frankot, de annak strukturái – szerinte – a kimunkálás alapjául szolgálhattak volna. Ám az angol nyelvű országok, mint Nigéria és Ghána, amelyek gazdaságilag erősebbek, mint a frankofon államok együttevő, fokozták az ellenállást, hogy ne kelljen meghajolniuk a frankofon államok követeléselei előtt. Négy évvel ezelőtt Alpha Oumar Konaré az Afrikai Unió élén egy egységes és közös pénz (*afro*) létrehozására tett javaslatot egész Afrika számára, amit 2016-ban látott megvalósíthatónak.

Mindazonáltal a második, majd az egységes nyugat-afrikai monetáris unió megteremtése mindenek ellenére elsőrendű célkitűzés marad. „A CEDEAO országok központi bankjainak kormányzói ez év elején a nigériai Abujában ültek össze, ahol megállapodtak abban, hogy 118 000 dollárt fordítanak előmunkálatokra és tanulmányokra azért, hogy a lehető leggyorsabb határidővel megteremtődjön az egységes pénz a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közösségében.”⁶

FRANCIAORSZÁG TOVÁBBRA IS IRÁNYÍJTJA ÉS VÉDI A CFA FRANK ÖVEZETET

A 2005 tavaszán kinevezett új francia gazdasági és pénzügyminiszter, Thierry Breton első politikai természetű útja Afrikába, Cotonou-ba vezetett, ahol 2005. április 7-én a frank-zónához tartozó 14 nyugat- és közép-afrikai ország pénzügyminiszterei tanácskozásán elnökölte, kifejezve ezzel ismételtlen, hogy Franciaország erősen rajta tartja a kezét a nyugat- és közép-afrikai országokat összekapcsoló valután. Thierry Breton áttekintette az aktuális helyzetet afrikai kollegáival, a központi bankok kormányzóival és a pénzügyi intézetek elnökeivel. A francia gazdasági- és pénzügyminiszter feladata volt még annak a Jacques Chirac elnök által megfogalmazott elképzelésnek a népszerűsítése is, amely a repülőjegyek vagy a kerozin megadóztatására vonatkozott azzal a céllal, hogy az így befolyt alapból egészségügyi programokat finanszírozzanak Afrikában. Az „elképzelés lassan beérik” állította a francia miniszter, s megígérte, hogy azt a G8 tagországai elé terjeszti. A potenciális haszonélvezők természetesen nagy érdeklődést mutattak a francia terv iránt, de nem tévesztették szem elől a Cotonou-i tanácskozás legfőbb napirendi pontjait, amelyek a „mikro-finanszírozás és a migránsok pénzügyi átutalásainak kérdéseire, továbbá a gazdaságpolitikák konvergenciájára, a bankszektor és a gazdaság finanszírozásának kérdéseire, a fejlesztés területén az Agenda 2005, valamint a Világbank és az FMI évi közgyűlésének előkészítésére vonatkoztak.”⁷ A frank-zóna pénzügyminiszterei üdvözölték a „gazdaság fellendülését”, ami „2004-ben 5%-os növekedésben” mutatkozott meg a zóna egésze tekintetében.

A francia gazdasági- és pénzügyminiszter jelenlétét egy nyugtalanító probléma is kiemelte. Néhány éve ugyanis Franciaország és a CFA frank zóna országai közötti kereskedelmi forgalom értéke *folymatosan csökkent*. A francia termékek importja csak Burkina Fasóban és Egyenlítői-Guineában emelkedett jelentős mértékben. A polgárháborús körülmények között bekövetkezett 15%-os visszaesés ellenére még mindig Elefántcsontpart áll az első helyen a francia termékek importja tekintetében 560 millió euróval, öt követi Kamerun 514 millió, Szenegál 505 millió, Gabon 364 millió, Kongó 220 millió, Benin 209 millió euróval. Egyébként a Franciaország felé irányuló, lényegében élelmiszeripari termékek

forgalma is csökkent 2004-ben 13,8%-al, a már 2003-ban regisztrált 1,42 milliárd eurós csökkenéshez képest. Elefántcsontpart, Kamerun, Gabon, Szenegál, Kongó teszi ki a CFA frank zónából származó francia import 90%-t. Az elefántcsontparti instabil helyzetnek nagy szerepe van a kereskedelmi forgalom csökkenésében abból a szempontból is, hogy az országban meglepedett francia vállalatokat és leányvállalatokat ért gyakori támadások miatt azok nagy számban távoztak az országból. A kb. 600 francia érdeklőségű kis- és középvállalat száma az elmúlt időszakban egy harmaddal csökkent. Gabonban, ahol jelenleg semmi nyoma a *franciaellenességnek*, a 2000-ben még 106 francia vállalat száma 2002-ben 80-ra csökkent. Ez az erózió komolyan foglalkoztatja a francia kormányt, amely ugyanakkor egyre nagyobb érdeklődést mutat a CFA frank-zóna *nem francia nyelvű* országai iránt. Franciaország jelenléte a spanyol nyelvű Egyenlítői-Guineában és a portugál nyelvű Bissau-Guineában nem jelentős mértékű. A zóna számos országára jellemző bizonytalan politikai környezet magyarázza a francia vállalkozók érdeklődésének hiányát is.

AMERIKAI KIÚT AFRIKA SZÁMÁRA?

John Brodman, az Egyesült Államok Energetikai minisztériumának magas rangú vezetője 2004. július 15-én az amerikai Szenátus illetékes albizottsága előtt kijelentette, hogy a következő tíz évben Afrika az Egyesült Államok mind fontosabb kőolaj- és földgáz-beszállítójává válik.⁸ Az Egyesült Államok nemzeti érdekei szempontjából „*hasznosnak*” minősített kontinens, s főleg Nyugat-Afrika ennélfogva az Egyesült Államok *stratégiai érdeke*, melynek érvényesítéséből a térségben hatalmi átrendeződésekre következtethetünk.

Afrika jelenleg 9 millió hordó kőolajat termel naponta, melyből 4,7 millió hordó származik Nyugat-Afrikából. Az afrikai kőolajtermelés a világ kőolajtermelésének 11%-t teszi ki, s ez az USA importált kőolajának 18%-t jelenti. Az afrikai kőolajtartalmak becslése változó, de a becslések többsége a világ kőolajtartalmának 7-9%-ra teszi az afrikai kőolajat, ami 80-100 milliárd hordót jelent. A következő 10-15 évben napi 4-6 millió hordó növekedés várható, s különösen növekszik a kitermelés a nyugat-afrikai térségben. Az öt nagy olajkitermelő ország (Nigéria, Angola, Gabon, Kongói Köztársaság, Egyenlítői-Guinea) a következő 5-10 évben napi 2-3 millió hordóval, az utána következő öt évben pedig napi 3-5 millió hordóval növelheti a termelést. Szenegál és Sierra Leone ugyancsak fontos kitermelőhellyé válhatnak. A befektetések ezen a területen az érintett országok politikai és gazdasági stabilitásától éppúgy függenek, mint az átlátható szabályozástól és a külföldi tőke vonzására alkalmas adórendszerrel.

A *földgáz* is nagy szerepet játszhat a gazdasági fejlődésben, ha kitermelik a készleteket, különösen Nyugat-Afrikában. Jelen-

leg Afrikában található a világ földgázkészleteinek 8%-a, s a világ földgáztermelésének 5%-a folyik a fekete kontinensen. Számos afrikai és nyugat-afrikai ország rendelkezik kihasználatlan termelési és exportálási kapacitással, és tekintettel a földgáz világméretű keresletének növekedésére, a nagy nemzetközi társaságok gyorsan növelik befektetéseiket ezen a területen is. Az USA több mint 800 milliárd köbméter földgázt használ fel évente.

Amerikai szempontból Nyugat-Afrika az *atlanti medence* részét képezi és viszonylag közel van az amerikai piacához. Az itt található kőolaj kevésbé kénese, és könnyű nyersolajról van szó, ami fontos az amerikai kőolaj-finomító szektor számára. Ezenkívül lényeges az Északi-tengeri kőolaj helyettesítése szempontjából is, ahol a termelés folyamatosan csökken.

A készleteket tekintve, kevés a valószínűsége annak, hogy Afrika, vagy Nyugat-Afrika felválthatná a Közép-Keletet a

kőolaj és a földgáz világpiacán, de folyamatosan jelentős energiaforrás marad az Egyesült Államok (és Kína) számára, annál is inkább, mert Nyugat-Afrika a világnak az a része, ahol a kőolaj és a földgáz kitermelése a leggyorsabban növekszik.

Számos nagy amerikai (és más országbeli) kőolajtársaság nagyarányú beruházásokat végez jelenleg. Csádban először 2003 júliusában hoztak felszínre olajat, ma már 110 000 hordó olajat termelnek naponta, ebből 34 000 hordó az Egyesült Államokba kerül. A csádi kőolaj kitermelését és exportálását egy ezer kilométeres olajvezeték megépítése tette lehetővé, amely Csádot Kamerunnal köti össze. A 3,7 milliárd dollár értékű vezeték kiépítését az amerikai ExxonMobil irányította. Nigéria, mely tagja az olajexportáló országok szervezetének (OPEC) és amely 40 milliárd hordó tartalékkal rendelkezik, jelenleg 2,5 millió hordót termel naponta, miközben 2010-re napi 4 millió hordóra akarja növelni a termelési kapacitását.

Egyenlítői-Guinea kőolaj-kitermelése jelenleg mintegy 360 000 hordó naponta. Az ország nem tagja az OPEC-nek, tartalékait 1,2 milliárd hordóra becsülik. A jelentős gázkészletekkel rendelkező ország földgáz-cseppfolyósító üzemeket szándékozik létrehozni exportálás céljából. A nagy amerikai olajtársaságok, mint a Marathon Oil, ExxonMobil, AmeradaHess és a Chevron Texaco jelen vannak az országban, ahol az amerikai kormányzat 2003-ban nagykövetséget is nyitott. Abidjanban pedig új amerikai nagykövetségi épület-komplexum épült fel, melyet méreteinél fogva regionális hatókör betöltésére alkalmasnak ítélték meg afrikai szakértők. Franciaország „hátsó udvarában” egy amerikai „előkert”?

A globalizálódó világ veszélyei arra kell, hogy ösztönözzék Franciaországot és az Egyesült Államokat, hogy építsenek összekötő utat a „hátsó udvar” az „előkert” között, melyen biztonságosan közlekedhetnek a – muzulmán, keresztény és animista – nyugat-afrikaiak saját biztonságuk érdekében is...

JEGYZETEK

¹ Glaser – Smith 2005: 19.

² I.m. 39.o.

³ Mbaye 2004.

⁴ U.o.

⁵ Samson 2005a.

⁶ Samson 2004.

⁷ Samson 2005b.

⁸ United States Department of State 2004.

MBAYE, SANON

2004 Dévaluation: comment les Français pillent l'Afrique? *Le Journal de l'Economie* (Dakar), 2004 január 12.

SAMSON, DIDIER

2004 La nouvelle zone monétaire de l'Afrique de l'ouest. *Radio France Internationale*. (A tudósítás írásos formában 2004. július 21-én jelent meg; forrás: <http://www.rfi.fr>)

SAMSON, DIDIER

2005a Les illusions perdues. *Radio France Internationale*. (A műsor írásos formában 2005 január 19-én jelent meg; forrás: <http://www.rfi.fr>)

SAMSON, DIDIER

2005b La France pilote et défend la zone franc. *Radio France Internationale*. (A tudósítás írásos formában 2005. április 8-án jelent meg; forrás: <http://www.rfi.fr>)

UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE

2004 *L'Afrique va devenir un fournisseur important des E.-U. Après le Moyen-Orient, allons-nous assister au déplacement des crises et guerres vers l'Afrique?* (A honlapon 2004. július 20-án tették közzé John Brodmannak a Szenátusban elhangzott szövegét; forrás: <http://fr.allafrica.com>)

FELHASZNÁLT IRODALOM

GLASER, A. – SMITH, S.

2005 *Comment la France a perdu l'Afrique*. Párizs: Calmann-Lévy.

